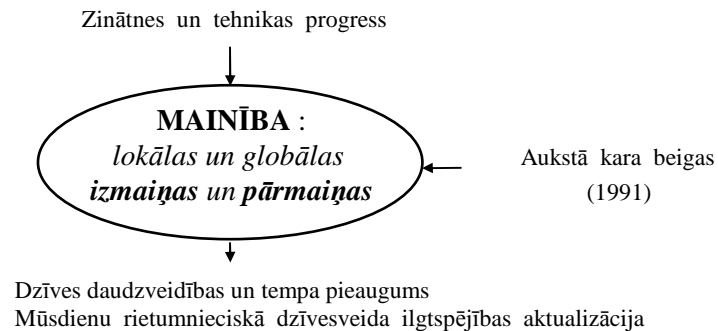

1.nodaļa

MAINĪBA VISAPKĀRT UN MĒS MAINĪBĀ

1.1 MAINĪBA: IZMAIŅAS UN PĀRMAIŅAS -
mūžības likums

Noslēdzas 20. gadsimts, viens no sarežģītākajiem gadsimtiem pasaulē, Eiropā, Latvijā. Pasaule ieiet jaunā fāzē - notiek cilvēku DZĪVES GLOBALIZĀCIJA, un mēs visi, vairāk vai mazāk to apzinoties, kļūstam ar to saistīto parādību liecinieki un līdzdalībnieki. Šobrīd mēs Latvijā esam šo pasaules procesu tieša sastāvdaļa: neatkarīgi savu lēmumu pieņemšanā, atkarīgi to sagatavošanā un īstenošanā. Pasaule šodien dzīvo apstākļos, kad beidzies aukstais karš starp sociālisma un kapitālisma nometnēm un ārkārtīgi strauji ienākas zinātnes un tehnikas progresu augļi (modernās preču un pakalpojumu tehnoloģijas, globālie lietu, enerģijas un informācijas pārvades tīkli). Citiem vārdiem, šodien mūs visus daudz vairāk nekā jebkad agrāk aptver globālās preču, pakalpojumu, kapitāla un cilvēku plūsmas, ar tām saistītās izmaiņas un pārmaiņas. Jūtami aug mūsu dzīves daudzveidība un temps, kopumā ņemot, DZĪVES SAREŽĢĪTĪBA. Visbeidzot, sakarā ar ļoti straujajām un visaptverošajām izmaiņām un pārmaiņām īpaši aktualizējas arī MŪSDIENU RIETUMNIECISKĀ DZĪVESVEIDA ILGTSPĒJĪBA.

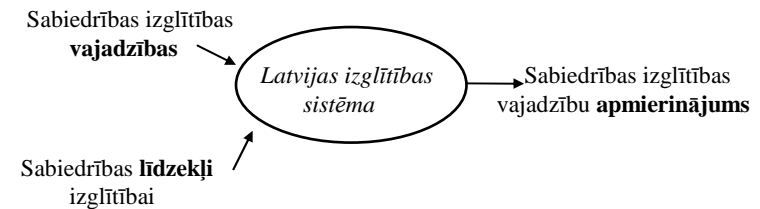

Noslēdzas gadsimts, kurā Latvija trīs reizes pārdzīvo austrumu-rietumu dzīvesveida orientācijas maiņas. Krasi mainoties situācijai pasaulē, aizvadīto piecpadsmit gadu gaitā Latvijā īstenojas kārtējās ļoti nozīmīgās mūsu dzīves izmaiņas un pārmaiņas.

1983/84	Sociālisma	1991	Kapitālisma	1998/99
	REFORMA	I	REKONSTRUKCIJA	
	Padomju Savienības ietvaros (izmaiņas)		iestājai Eiropas Savienībā (pārmaiņas)	

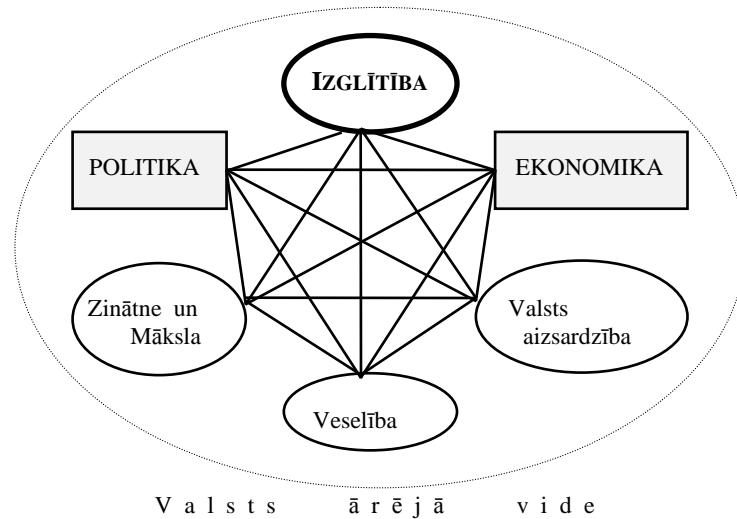
Atgūstot valstisko neatkarību, tagad vienmēr un visur ir jādoma pašiem ar savu galvu, un tas nav viegli, it īpaši sarežģītajos pārejas procesa apstākļos. Arī daudzās ārzemju palīdzības spēj dot jūtamu un paliekošu efektu tikai tad, ja tās īstenojas kā palīdzība tam, kas PATS ko sakarīgu dara. Šajā aspektā tad nu arī atsedzas mūsu galvenās grūtības - PATSTĀVĪBAS, UZŅĒMĪBAS un VIENOTĪBAS NEPIETIEKAMĪBA, neprasme saredzēt un vadīt lietas un procesus to kopsakarā, pārdomātu un noturīgu attieksmju, motivāciju trūkums, pārmaiņu reibonis un provinciāla aprobežotība.

IZGLĪTĪBA - īpaši organizēts DZĪVES PIEREDZES dzīvei IEGUVES PROCESS UN REZULTĀTS. Mainība dzīvē - izmaiņas un pārmaiņas arī izglītībā.

Kādas pārmaiņas mūsu dzīvē pašlaik notiek? Kādas ir mūsu jaunās vērtīborientācijas? Kā norit vecā nomaņa ar jauno un jaunā attīstība? Īsi sakot - kas, kad, kur, kā un kāpēc mūsu dzīvē šodien notiek? Mērķskaidrība un atbilstoša rīcība šobrīd ir ļoti aktuāla, it īpaši tādēļ, lai iespējami optimāli organizētu mūsu izglītojošo darbību gan indivīda, gan sabiedrības līmenī.

Vispirms ir nepieciešams skaidri apzināties (izjust un izprast), ka **Latvijas izglītības sistēmas attīstība notiek visciešākajā kopsaistībā ar pārmaiņām arī visās citās cilvēkdarbības nozarēs. KĀDA BŪS DZĪVE LATVIJĀ KOPUMĀ, TĀDA BŪS ARĪ LATVIJAS IZGLĪTĪBA.**

Kā vienmēr nopietnu sabiedrības dzīves pārmaiņu laikā, **sākotnēji viscaur galvenās izvirzas politekonomikas problēmas.** Sociālās problēmas uz laiku atvirzas otrajā, pat trešajā plānā un attiecīgās nozares, tajā skaitā arī izglītība, pārdzīvo šo laikposmu ļoti pieticīgi, pat nabadzīgi. Izglītības sistēma nekad nav bijusi un nevar būt prioritāra juku laikos un, kā tas ir šodien vērojams modernajās rietumu sabiedrībās, izglītība negūst prioritāti arī valsts nosacītās sakārtotības apstākļos /6,7,8,9/. Vienmēr un visur dzīves frontē atrodas POLITIKA UN EKONOMIKA, izglītībai un citām sabiedrības dzīves nozarēm nodrošinot aizmuguri. To pārmaiņu izraisīto emociju uzplūdos parasti aizmirstam, tāpat kā arī to vispārīgo patiesību, ka nav frontes bez aizmugures un aizmugure nav fronte.

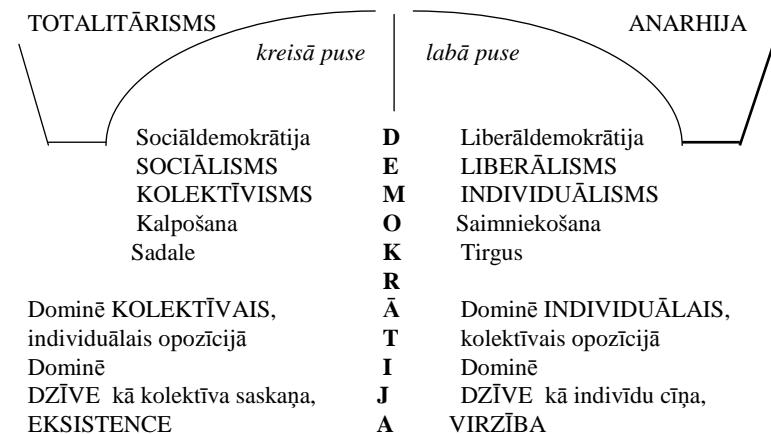
Stāvokli izglītībā ievērojami apgrūtinā tas, ka šī nozare tradicionāli ir bijusi un joprojām ir praktiski tikai valsts aprūpē. Mūsdienu denacionalizācijas un decentralizācijas procesu

rezultātā Latvijas valsts šodien ir novājināta, ļoti nepilnīga ir nodokļu iekasēšana un tādēļ izglītībā ļoti nozīmīga kļūst nevalstisko līdzekļu avotu piesaiste un visu līdzekļu maksimāli lietderīga izmantošana.

Otrkārt, notiekošajās mūsu dzīves pārmaiņās - pārorientācijā uz Rietumu kopienas (Rietumeiropas un ASV) dzīves standartiem ir nepieciešams skaidri apzināties mūsdienu Rietumu dzīvesveidu, tā dižumu un postu, sagaidāmos mūsu ieguvumus un zaudējumus, kā arī Rietumu modernās problēmas, kuru risinājumā tādējādi iekļaujamies un līdztekus kurām turpmāk risināsim arī savas vietējās problēmas. Tas viss ir nekavējoties liekams lietā mūsu izglītības sistēmas attīstībā, atbilstoša izglītības satura un līmeņa veidošanā, izglītības darba organizācijā un īstenošanā.

Galvenās pārmaiņas Latvijā pašlaik kopumā ir raksturojamas kā mūsu dzīves strauja liberalizācija.

Sabiedrības, indivīda dzīves ceļā

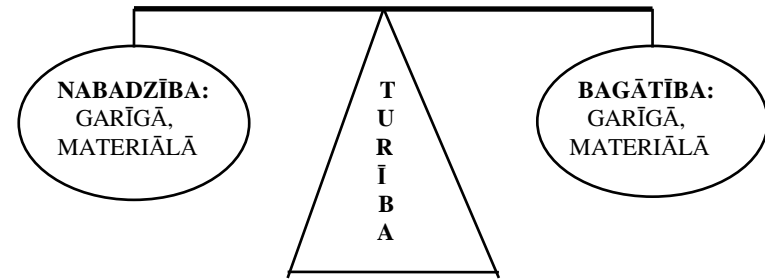
To neraksturo tikai brīvā tirgus ekonomikas propaganda un ieviešana, tā aptver veselu savstarpēji saistītu pazīmju kompleksu, bez kura rūpīgas apzināšanas ir grūti ko sakarīgu pasākt ne tikai izglītībā vien. Mums šobrīd ir ļoti svarīgi apzināties, ka ikviena normāla sabiedrība sevī vieno sociālo un liberālo kā viena veselā divas kopsaistītas daļas un ir jāizvairās

no to atsevišķas absolutizācijas, kas noved totalitārisma vai anarhijas grāvjos. Ikvienā sabiedrībā daļa tās indivīdu savā dzīves ceļā virzas pa kreiso, citi pa labo pusi, bet vēl citi dod priekšroku balansēšanai ap šī ceļa viduslīniju. Protams, attiecībā uz konkrētām valstīm, to grupējumiem vienmēr var runāt par atbilstošās sabiedrības dzīvē valdošo dominanti. Rietumu kopienā, it īpaši jau tās mūsdienu avangardā ASV, šobrīd īpaši tiek popularizēta dzīvesceļa labā puse, lai arī vecajā Rietumu pasaulē - Eiropā vēl joprojām ir stipras sociāldemokrātijas tradīcijas. Mums Latvijā toties ir unikāla pieredze no pusgadsimta dzīves kreisajā grāvī, no kura nu ar grūtībām ķepurojamies ārā.

Uzvara tirgus konkurencē pamazām kļūst par mūsu jaunās dzīves vadošo vērtīborientāciju, sākotnēji politikā un ekonomikā, pēc tam arī pārējās sabiedrības dzīves nozarēs. Mūsu ikdienā ienāk līdz šim neierastais individuālisms, privātā iniciatīva un dzīves cīņas jeb sacensības gars, kas sevi izpauž nesaudzīgā tirgus konkurencē. Visu sākam mērit ar naudu, visu tiekam mudināti pirkt un pārdot. **Uzvara konkurences cīņā kā vadošā dzīves vērtīborientācija** uzrāda moderno Rietumu šobrīd atzīto un īstenoto vienīgo ceļu uz sabiedrības un tās indivīdu TURĪBU jeb LABKLĀJĪBU. Liberalizācijas ienestie būtiskie jauninājumi, kas īpaši akcentē individuālismu un konkurences cīņu, šobrīd pie mums stipri vien aizēno kolektīvo, sabiedrības sociālo saskaņu un līdzsvaru, par ko vienmēr un visur jārūpējas valstij /13/. Ikvienā sabiedrībā taču ir gan saimnieki: cīņu vadītāji - uzvarētāji un zaudētāji, gan arī kalpi: cīņu izpildītāji - pasīvie un aktīvie. Šī daudzveidība ļoti pārliecinoši norāda uz to, ka **absolutizēts liberālisms dzīvē ir tikpat absurds kā absolutizēts sociālisms** - viss vienmēr un visur nav pārākams un pārdodams tirgū, tāpat kā viss vienmēr un visur nav gūstams valsts īstenotā sadalē.

Līdztekus jebkuru sabiedrības dzīves rekonstrukciju jeb pārmaiņu inercei un haosam, šodien īpašu uzmanību pelna Latvijas sabiedrības pārstrukturizācija. Ir izveidojusies un turpina attīstīties **jauna mūsu sabiedrības struktūra** - sabiedrības dzīves nišas un to aizpildījums. Dzīves straujas

liberalizācijas rezultātā krasi aktualizējusies sabiedrības un tās indivīdu materiālās un garīgās nabadzības vai bagātības sadalījuma problēma. Arī izglītība - mūsu garīgās bagātības pamats kļūst prece ar visām no tā izrietošajām sekām.

Jaunais saimniekošanas gars un dzīvesveids pārsteidz nesagatavotus daudzus jo daudzus padomju sociālisma izauklētos kalpotājus, kas negrib vai arī nespēj kļūt saimnieki vai vismaz saimnieciskāki. Bērni un jaunieši visu jauno tradicionāli pieņem bez īpašiem aizspriedumiem un, protams, arī visai nekritiski. Tā nu pārmaiņu straujumā rodas sociālā spriedze ne tikai starp aktīvajiem un pasīvajiem pieaugušajiem, bet arī starp paaudzēm. Pats uztraucošākais - mūsu dzīvē nav normālas saimnieku (liberālā) un kalpu (sociālā) attiecības, jo šobrīd katastrofāli trūkst vidējo saimnieku, kas paši sev kalpi. Tā ir maksa par pārmaiņu ātrumu, kas kā savdabīgs parāds būs pašiem sev jāatmaksā tuvākā vai tālākā nākotnē. Citādi valsts nebūs pietiekami stabila un neatkarīga savā atkarībā no ārējiem saimniekiem, kuru Latvijai visās debespūsēs nekad nav trūcis.

Kādi šodien ir galvenie mūsu dzīves liberalizācijas ienestie akcenti izglītībā? Galvenais no tiem saistās ar jautājumu: **VAI IZGLĪTOJAM SAVAS ZEMES SAIMNIEKUS ?** Vai savā izglītojošā darbībā daram visu nepieciešamo, lai kļūtu savas dzīves valdnieki / 11 / un sava likteņa noteicēji /12/ ? Diemžēl, bet visumā mēs vēl joprojām pārāk daudz esam kalpošanas, mazāk saimniekošanas gara iespaidā.

Cilvēces dzīvesceļš ir viens, to kopsaistībā veido šī ceļa labā un kreisā puses, ieskaitot arī robežgrāvjus. Ja pašlaik

arī Latvijas valsts vairāk ir aizņemta ar dzīves liberalizācijas atbalstu savas ekonomiskās attīstības nodrošināšanai, tad tas tomēr nedrīkst pārāk ieilgt. Sabiedrības stabilitātei, tās ILGTSPĒJĪGAI ATTĪSTĪBAI ir nepieciešams liberālā un sociālā, individuālā un kolektīvā, sadales un tirgus, kalpu un saimnieku optimāls samērs. Ir nepieciešams atbilstošs gan sabiedrības, gan indivīda **materiālās un garīgās darbības līdzsvars**, intelekta un morāles harmonija.

MATERIĀLĀ DARBĪBA <i>Civilizācija</i>	GARĪGĀ DARBĪBA <i>Kultūra</i>
Ķermeni (miesa)	Psihe (gars)
	<div style="display: flex; justify-content: space-around;"> <div> PRĀTS (domas, jēdzieni) </div> <div>GRIBA</div> <div> JŪTAS (emocijas, tēli) </div> </div>
Vielas	Informācija
RAŽOŠANA, TIRDZNIECĪBA, PATĒRĒŠANA	INTELEKTS, MORĀLE ZINĀTNE, MĀKSLA

Mūsu dzīves moto: **lai veselā miesā vesels gars!**

Indivīda un sabiedrības dzīves daudzveidība ir īpaši ievērojama izglītības jomā. **KĀDU KAM IZGLĪTĪBU mūsu jaunajā dzīvē?** Te lieti noder Rietumu dzīves pieredzes un mūsdienu problēmu jau pieminētā apzināšana, ar kuras rezultātiem vajadzētu nopietni rēķināties. Vai tiešām esam un arī turpmāk būsim tādi mulķi, ka nemācīsimies no citu veiksmēm un arī neveiksmēm? Bet varbūt to mums vienkārši neļauj - kā maizi ēd, tā dziesmu dzied. Vai mums būs sava maize un sava dziesma? Vai to gribam un varam, ko tad daram?

1.2 PĀRMAIŅAS DZĪVĒ - PĀRMAIŅAS IZGLĪTĪBĀ

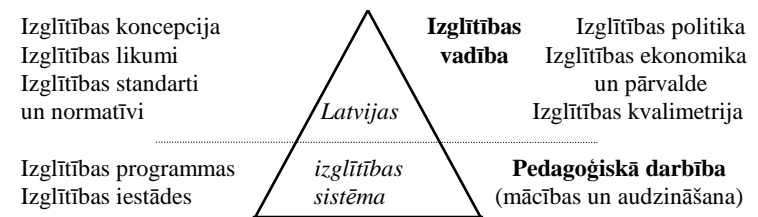
LATVIJAS IZGLĪTĪBAS SISTĒMAS ATTĪSTĪBA

Līdz ar notiekošajām izmaiņām un pārmaiņām sabiedrības dzīvē atbilstoši tās vajadzībām un izglītībai izdalītajiem līdzekļiem mainās arī valsts izglītības sistēma.

IZGLĪTĪBAS SISTĒMA - VALSTS MĒRĶTIECĪGI NOTEIKTS SABIEDRĪBAS IZGLĪTOJOŠĀS DARBĪBAS ORGANIZĀCIJAS VEIDS (saturs un forma), kas īstenojas noteiktā pārējo cilvēkdarbību vidē un raksturojas ar noteiktu tās uzbūvi jeb struktūru un atbilstošām īpašībām.

Šodien varam runāt par jaunas Latvijas izglītības sistēmas veidošanos /1,2,3,4,5/. Saskaņā ar 1995.gada 4.jūlijā LR MK apstiprināto Latvijas izglītības koncepciju, pašlaik stabilizējas un pilnveidojas LR Izglītības sistēmas struktūru veidojošās pamatvienības, tiek īstenota centralizācija sistēmas veseluma un darbības saskaņas nodrošināšanai, kamēr decentralizācija aptver detaļrisinājumus un vietējas nozīmes problemātiku.

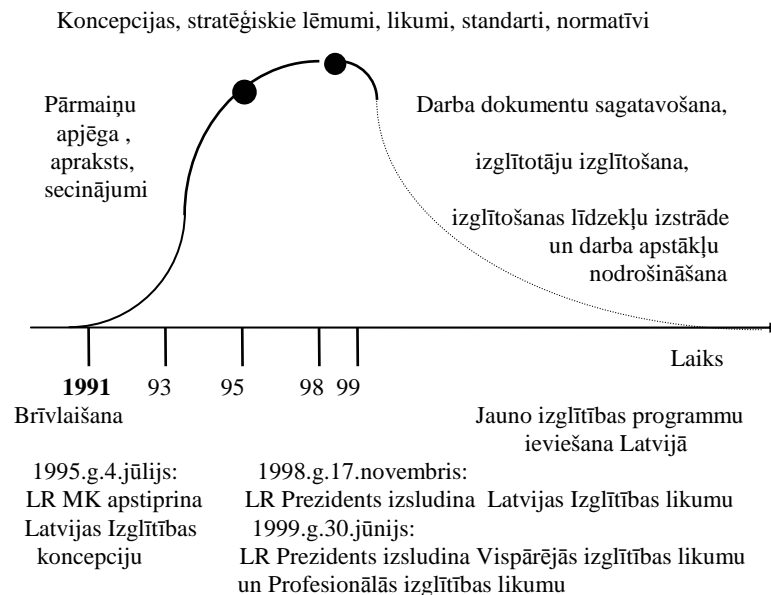
Īstenojošos pārmaiņu laikā ir īpaši svarīgi, lai Latvijā izveidotos efektīva savas valsts izglītības sistēmas vadība (izglītības politika, izglītības ekonomika un pārvalde, izglītības kvalimetrija), kas vienotībā ar izpildošo jeb pedagoģisko darbību nodrošinātu pilnvērtīgu jaunās Latvijas izglītības sistēmas izveidi un tālākattīstību.

Šodien galvenais ir projektēt, veidot un nostiprināt mūsu jaunās dzīves un izglītības pamatkonstrukcijas, darīt visu iespējamo mūsdienu dzīves vajadzībām atbilstošas izglītības pieejamības un kvalitātes (satura un līmeņa) nodrošinājumam,

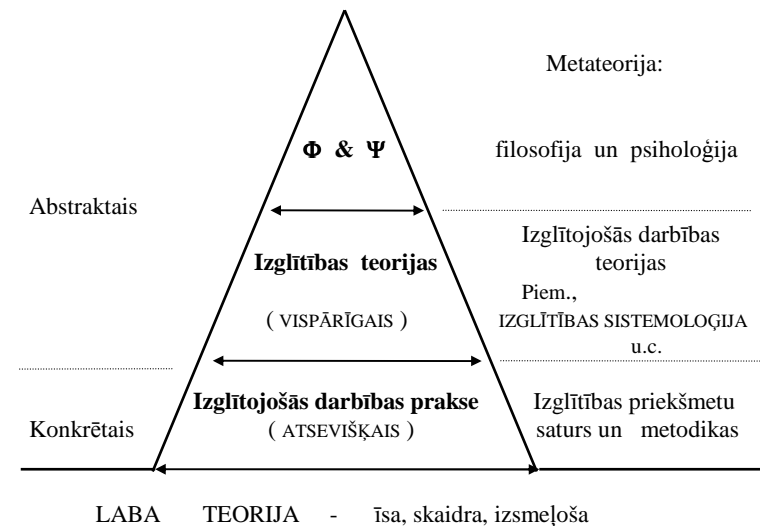
kā arī pārmaiņu stagnācijas kā darbības bez jūtamas pozitīvas virzības novēršanai.

Līdzšinējā Latvijas izglītības sistēmas pārmaiņu attīstībā varam izdalīt sekojošus būtiskus posmus: izglītības sistēmas brīvlaišana - vispārizglītojošo izvēles priekšmetu un akadēmiskās izglītības iedibināšana (1991-93), izglītības sistēmas sakārtošanas uzsākums - jaunās izglītības sistēmas pamatstruktūras, izglītības koncepcijas un tiesiskā nodrošinājuma izstrāde (1993-99), kam seko jaunās Latvijas izglītības sistēmas praktiskā izveide - jaunu izglītības standartu un normatīvu izstrāde un ieviešana, jaunu darba dokumentu sagatavošana un izglītības darbinieku (pedagogu un izglītības vadītāju) izglītošana, nepieciešamo darba apstākļu un līdzekļu nodrošināšana.

Aizvadītajā laikposmā pēc Latvijas valstiskās neatkarības atjaunošanas ir ielikti pamati jaunai LR Izglītības sistēmai. Tas bija laikposms, kurā īstenojās pasaules pieredzes izvērtēšana un tika radīta Latvijas izglītības sistēmas mūsdienīga arhitektūra

jeb vispārīgā struktūra. Turpmākā mūsu darbība saistīsies ar jau uzsākto tās iemiejotumu praksē, kuras sekmīgai norisei nepieciešama šīs struktūras pārzināšana un izpratne. *Izglītības sistēma ir jāskata un jāredz sistēmiski*, tādēļ jau arī šī grāmata par sistemoloģijas atziņu īstenojumu izglītībā kā palīgs praktiskajā darbībā. **Izglītojošās darbības apzinātā attīstībā nav nekā praktiskāka par labu izglītības teoriju.** Pacelšanās no konkrētajām parādībām uz to vispārīgo aprakstu un izpratni jeb teoriju nodrošina stabilu pamatu mūsu lēmumiem un atbilstoši rīcībai.

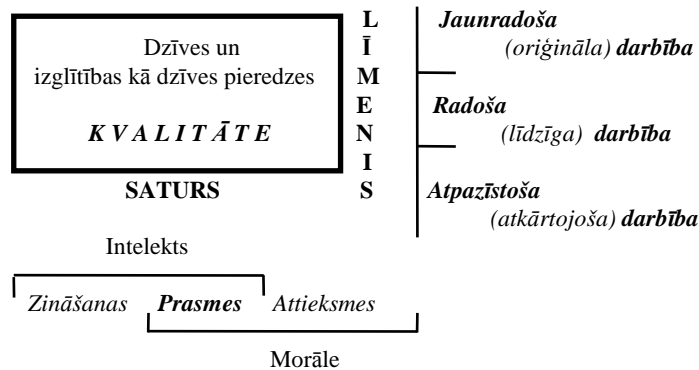

Šodien, skolu nabadzības apstākļos, mūsu pašu nospraustās teorētiskās vadlīnijas īstenojas lēni un grūti. Tomēr vēl joprojām ir visai daudz tik tiešām gaišu izglītības darbinieku, kas varonīgi notur šo svarīgo mūsu dzīves balsta nozari. Pašlaik jau skaidri sāk izdalīties tā izglītības darbinieku daļa, kas ir aktīva un sekmīga gan jauna izglītības satura un metožu, gan nepieciešamo līdzekļu meklējumos, gan tālākizglītībā un pasaules pieredzes izvērtēšanā un izmantošanā. Taču laiks dara savu: ilgstoša dzīves nesakārtotība nogurdina arī aktīvos darba darītājus un nodara nopietnus kaitējumus ne tikai izglītībai vien. Sistēmiskais

pasaules lietu un procesu skatījums un redzējums pašlaik ir īpaši aktuāls ne tikai LR Izglītības sistēmas attīstībai.

CEĻĀ UZ JAUNU IZGLĪTĪBAS KVALITĀTI

Rūpīgu izvērtēšanu un sekojošu rīcību prasa sabiedrības jaunajām vajadzībām atbilstošās izglītības kvalitātes (satura un līmeņa) problēma. Esam pievērsušies personības attīstībai, indivīda izaugsmei viņa paša un sabiedrības labklājības veicināšanas interesēs. Cenšamies atjaunot harmoniju un cilvēciskot vispārīglītības saturu, līdzsvarojot izglītības blokus CILVĒKS PATS, CILVĒKS CILVĒKVIDĒ, CILVĒKS DABAS UN TEHNOVIDĒ. No jauna cenšamies sabalansēt apgūstamās dzīves pieredzes pamatelementus ZINĀŠANAS, PRASMES UN ATTIEKSMES (vērtīborientācijas) /1,2,5/. Ļoti nozīmīga izvēršas orientācija uz dzīvesprasmju apguves akcentēšanu, ievērojami mazinot tradicionālā zināšanu kulta īstenojumu. Visbeidzot, jau sen mūsdienu izglītības kvalitātē ļoti aktuāla ir intelekta un morāles (mācību un audzināšanas), kā arī radošās un atpazīstošās cilvēkdarbības savstarpēja sabalansētība.

Norietu piedzīvo plaša agrā profesionalizācija, jo mūsdienu darba tirgus lūkojas pēc vismaz kārtīgas vispārējās vidējās izglītības un tajā sakņotas profesionālās vidējās vai koledžas profesionālās augstākās izglītības. Augot bezdarbam vienkāršo profesiju darbinieku rindās, pieaug sarežģītāko,

intelektuāli ietilpīgo profesiju darbinieku pieprasījums / 10 /, kas savukārt pieprasa atbilstošas izglītības ieguves pieejamību. **Lai šodien pastāvētu maza valsts, tās piedāvātajai un pieprasītajai izglītībai jābūt ar ļoti augstu kvalitāti.** Vai Latvija spēs konkurēt ar lielvalstu un starpvalstu izglītības iestāžu piedāvājumiem, vai tā spēs nodrošināt intelektuāli ietilpīgas profesijas saviem iedzīvotājiem mūsdienu dzīvei 21.gadsimtā ?

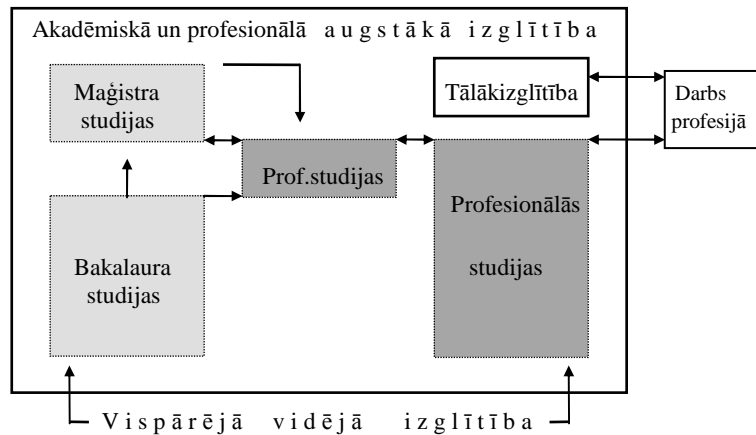
Izglītības kvalitātes nodrošināšanai kalpo būtiskas pārmaiņas izglītības satura īstenošanas organizācijā - izglītības programmu ieviešana atbilstoši Latvijas izglītības likumdošanā noteiktajiem izglītības veidiem, pakāpēm un mērķgrupām. Pārmaiņas notiek arī izglītojošās darbības vērtēšanā - kontrolē - pārbaudē, kas īstenojas izglītības kvalitatijas apakšsistēmā: valsts centralizētie pārbaudījumi un diagnosticējošie darbi, izglītības programmu licencēšana un akreditācija, izglītības vadītāju (sākotnēji skolu direktoru) un pedagogu atestācija, personu iegūtās izglītības jeb izglītošanas vērtēšanas pamatprincipu un kārtības standartizācija u.c.

Viss tikko minētais un vēl daudz kas cits ciešā kopsaistībā nosaka ikvienas mūsdienu izglītības sistēmas kvalitāti kopumā. Ar to kārtējo reizi tiek apliecināts izglītojošās darbības sistēmiskums, tā salīdzinoši augstā sarežģītība un vitāli svarīgā nozīme katra indivīda un sabiedrības dzīvē. Turpinājumā ļoti īsi minēsim tikai dažus, autoram labāk pazīstamos izglītības pārmaiņu un kvalitātes nodrošinājuma aspektus.

IZGLĪTĪBAS DARBINIEKU IZGLĪTOŠANA

Attīstot akadēmisko un profesionālo augstāko izglītību, atbilstošas pārmaiņas notiek arī pedagogu un izglītības vadītāju izglītošanā. Tiesa gan, tās galvenokārt īstenojas tikai sakarā ar pedagogu sagatavošanu pamata un vidējās izglītības pakāpēm, kurās tradicionāli koncentrējas lielākais izglītības darba apjoms (aptuveni 300 000 skolēni, 30 000 skolotāji, vairāk nekā 1000 skolu).

Sākotnēji, diemžēl, notika formāla aizraušanās ar bakaura un maģistra studijām visiem un visur, līdztekus gūstot arī atbilstošo profesionālo izglītību un sākotnējo darba meistarību. Piecgadīgo padomju profesionālo studiju gaitā veicamais tika iemocīts četros gados, pedagogu tālāko profesionālo pilnveidi saistot galvenokārt tikai ar maģistratūru. Masveida tiekšanās pēc grādiem draudoši pieņēmas arī pedagogijas zinātnē. Izglītotāju izglītošanu bija pārņēmusi akadēmisma eiforija, kas drīz vien sāka kompromitēt gan pašu akadēmisko, gan arī profesionālo izglītību.

Tagad jau ir radusies un turpina nostiprināties apskaidrība, ko tad īsti nozīmē akadēmiski izglītots pedagogs un/vai izglītības vadītājs. Proti, tie ir attiecīgo zinātņu teorētiskos pamatus apguvuši profesionāļi, kuri atbilstošo izglītību var iegūt un tālāko profesionālo pilnveidi īstenot ļoti daudzveidīgi, neupurējot kvalitāti ātrumam un nosaukumiem, bet korekti ievērojot būtiskās atšķirības starp zinātņu teorijās sakņoto akadēmismu un praksei nepieciešamo profesionālismu.

Nebija jau uzreiz tā vienkārši jāatmet piecgadīgās pedagogu profesionālās studiju programmas. Bija tikai jānostiprina un jāpilnveido tajās iekļautie zinātņu pamatu kursi, kā arī juridiski jānodrošina tiesības turpināt izglītību maģistratūrā, pēc tam, protams, arī doktorantūrā. Līdztekus bija

jāpiedāvā arī otra, jauna iespēja kļūt par akadēmiski izglītotu pedagogu: vispirms kādas zinātnes pamatu nopietnas studijas un pēc tam salīdzinoši īsāka, šajās akadēmiskajās studijās sakņota profesionālā studiju programma. Liekas, ka neattaisnojas īsās bakaura studijas pēc četrgadīgām profesionālajām studijām - šo studiju variantu nomainīs piecgadīgās profesionālās studijas ar sekojošām iespējām studēt maģistrantūrā.

Ļoti svarīgi bija noskaidrot, **kādu zinātņu pamatus kādiem pedagogiem ir nepieciešams studēt** - filosofijas, psiholoģijas, vadības, pedagogijas vai konkrētam izglītības priekšmetam vai priekšmetu grupai atbilstošās zinātnes. Bija jāreķinās arī ar to, ka izglītība ir ļoti plaša cilvēkdarbības joma, kurā ne visi pedagogi un izglītības vadītāji grib un var iedziļinoties savai profesijai atbilstošo zinātņu pamatos un ne tikai pamatos. Līdz ar akadēmiskās izglītības īpašu izdalīšanu mūsu augstākās izglītības sistēmā ļoti nopietni ir jāattīsta arī sākotnējās profesionālās izglītības un profesionālās pilnveides izglītības (tālākizglītības) programmas.

Lai arī ar ievērojamām visdažādākā rakstura grūtībām, mēs tomēr dienu dienu soli pa solim raisamies vaļā no straujo pārmaiņu gaitā pašu radītās vienveidības. Cenšoties nenonākt otrā - anarhistiskas daudzveidības galējībā, pamazām, liekas, būsīm nonākuši pie vairāk vai mazāk atzīta optimuma. To raksturo saprātīga studiju daudzveidība, kurā draudzīgi sadzīvo divas atšķirīgas studiju iespējas. Tagad Latvijā jau atkal īsteno atjauninātas un pilnveidotas piecgadīgās pedagogu profesionālo studiju programmas, vienlaikus izstrādājot un piedāvājot arī īsās (viengadīgās) profesionālās studiju programmas pēc atbilstošās akadēmiskās izglītības iegūšanas, kā arī programmas papildus pedagogiskās kvalifikācijas ieguvei. Šobrīd ikviens izglītības vadītājs un pedagogs ir nodrošināts arī ar atbilstošo akadēmisko studiju iespējām, lai savu praktisko pieredzi sakoptu arī teorētiski. Tomēr atliek vēl nopietns darbs tālākizglītības programmu izstrādē tiem izglītības darbiniekiem, kas nevēlas studēt maģistrantūrā vai arī maģistra grādu jau ir ieguvuši.

IZGLĪTĪBAS ZINĀTNE

Vēl viens ļoti nozīmīgs pārmaiņu aspekts izglītības laukā šodien saistās ar IZGLĪTĪBAS ZINĀTNES attīstību Latvijā. Šis jautājums pilnībā atdzima reizē ar Latvijas neatkarības atjaunošanos 1991. gadā kā **akūta nepieciešamība turpmāk pašiem risināt visas savas valsts izglītojošās darbības problēmas**. Pilnīgi dabiski radās nepieciešamība pēc daudz plašāka, dziļāka un kopsaistītāka izglītības skatījuma un redzējuma, nekā tas bija Latvijas PSR, kad izglītības problēmu principiālo risinājumu mums nodiktēja priekšā. Tas bija iemidzinošs bezrūpības laiks, kas pēc atmodas atklāja nespēju pašiem efektīvi un lietderīgi risināt tādus fundamentālus nepedagoģiskus izglītības jautājumus kā izglītības politika, izglītības ekonomika, izglītības kvalimetrija u.c. Ja vēl ņemam vērā komunistiskās audzināšanas gaisotnē īstenotās padomju pedagoģijas tradīciju sākotnējo saglabāšanos un valsts materiālo nabadzību, tad sākumstāvoklis izglītības attīstībai neatkarīgajā Latvijā ir raksturojams kā visai grūts.

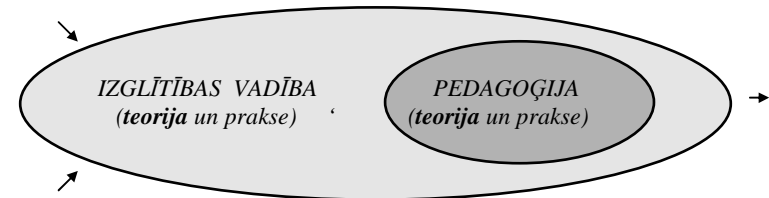
Aizvadītie astoņi (1991-1999) darba gadi raksturojami kā Latvijas izglītības darba jaunattīstības un pilnveides gadi, **pašattīstības sākotne**. Tie ir nopietnu pārmaiņu sākuma gadi., kurā sastopam gan pārmaiņu inerci un haosu, gan pirmos jaunās kārtības metus. Izvērtējot mūžīgās patiesības, mainot to laicīgos ietēpus un ejot līdz dzīves mainībai Latvijā, Eiropā un pasaulē, savam aicinājumam un veselajam saprātam uzticīgie izglītības darba darītāji skolās, pašvaldībās, augstskolās un izglītības vadības iestādēs ir ielikuši pamatus jaunās Latvijas izglītības sistēmas tālākattīstībai. Tur arī rodami mūsu izglītības zinātnes attīstības pirmsākumi un pamatojums.

IZGLĪTĪBA IR FUNDAMENTĀLA CILVĒKDARBĪBA - PROCESS UN REZULTĀTS. Tā ir vairāk vai mazāk apzināta mērķtiecīga darbība, kas īstenojas indivīda un sabiedrības līmenī. *Indivīda līmenī* īstenoto izglītojošo darbību kopumu (mācības un audzināšanu) saucam par pedagoģisko darbību. Tā koncentrējas uz indivīda personības attīstību un tās zinātnisko pamatu kopsaistībā ar citām zinātnēm, vispirms jau psiholoģiju,

sastāda PEDAGOĢIJAS ZINĀTNE. Tā iekļaujas humanitāro zinātņu saimē un no šīs cilvēkzinātnes sekmīgas tālākattīstības ļoti būtiski atkarīgs mūsu izglītības progress kopumā.

Šodien izglītības darbs Latvijā ir jāskata un jāredz daudz plašāk, paceļoties arī valsts jeb organizētas *sabiedrības līmenī*. Te nu ar pedagoģiju vien ir daudz par maz un nozares zinātniskajam nodrošinājumam kopumā attīstās IZGLĪTĪBAS ZINĀTNE. Proti, šajā līmenī nepieciešams redzēt izglītību kā sabiedrības īpaši organizētu cilvēkdarbību, kuras īstenošanai kalpo valsts izglītības sistēma. Tās darbības pilnvērtīgai nodrošināšanai pedagoģiju kā sistēmas izpilddaļas teoriju un praksi būtiski papildina efektīva un lietderīga izglītības sistēmas vadība.

Zinātniskās pētniecības aspektā IZGLĪTĪBAS VADĪBA un PEDAGOĢIJA kopumā veido mūsdienu IZGLĪTĪBAS ZINĀTNI kā attiecīgas fundamentālās cilvēkdarbības nozares jeb izglītības sistēmas mūsdienīgas attīstības teorētisko pamatu.

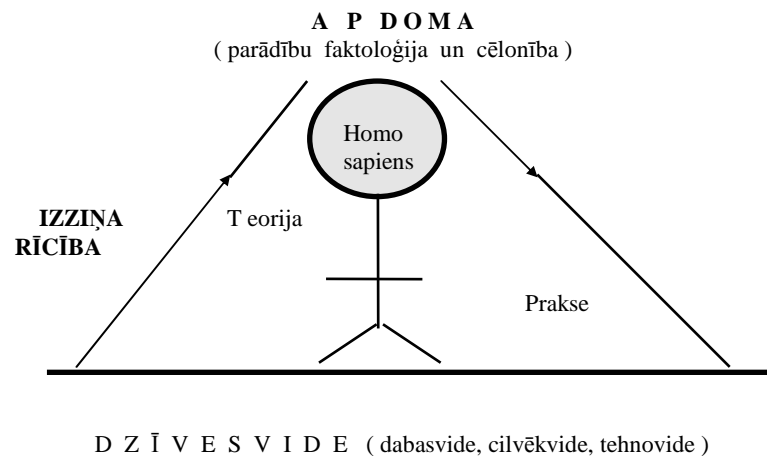
VALSTS IZGLĪTĪBAS SISTĒMA un IZGLĪTĪBAS ZINĀTNE

Izglītojošā darbība	Izglītības vadība	Pedagoģiskā darbība
IZGLĪTĪBAS ZINĀTNE Teorija	*	*
Prakse	*	*

1.3 KĀRTĪBA, NEKĀRTĪBA, SAKĀRTOTĪBA

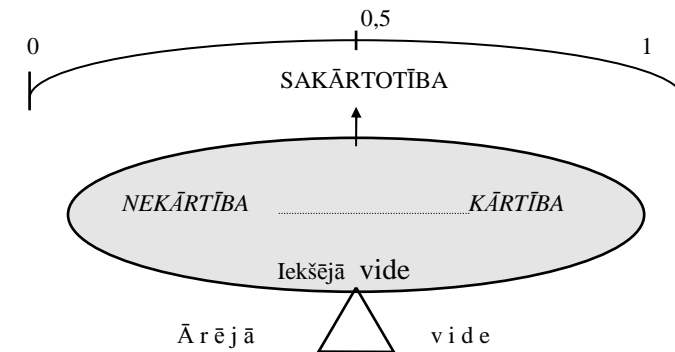
Vienojot materiālo un garīgo, **ikviena cilvēka dzīve ir mainība**, kas raksturojas ar viņa rašanos, uzturēšanos un izzušanu pasaulē. Mūsu dzīve ir viens no pasaules procesiem. Pārvērtības un izmaiņas kā mainības īstenošanās pamatveidi ikvienu no mums saista ar mūsu dzīvesvidi - cilvēkvidi, dabasvidi un tehnovidi..

Ja cilvēka rašanās procesā īpaši nozīmīga ir atbilstošā ģenētiskā informācija, tad dzīves gaitā ārkārtīgi būtiska ir dzīves pieredzes iegūšana un izmantošana dzīvei. **PASAULES UN SEVIS KOPSAISTĪTA APZINĀŠANA SASTĀDA IKVIENA CILVĒKA APZINĪGĀS DZĪVES PAMATU. Dzīvesvides izzīņa veido mūsu apziņu, apziņa nosaka mūsu apzināto rīcību**, kuras sekas atkal tiek izziņātas, pieņemts lēmums nākamai rīcībai utt. Izziņas, apziņas, rīcības vienotā ritējumā veidojas ikviena cilvēka dzīves pieredze turpmākai dzīvei.

Cilvēks savu dzīvi pasaulē (sevi, savu iekšējo un ārējo vidi) **skata un īsteno SAKĀRTOTI**. Ikviens mūsu apzināts veselums (lieta, process) raksturojas ar savu iekšējo un ārējo sakārtotību. Noteikta kārtība ir ikviena no mums fiziskās un

psihiskās veselības, kā arī veselīgas dzīvesvides pamatā. Veselā vidē vesels cilvēks - tas nozīmē cilvēka gara, miesas un dzīvesvides atbilstošu sakārtotību. **SAKĀRTOTĪBA** ir jēdziens cilvēku interesējošās vides kārtības un nekārtības samēra raksturošanai. Ja kārtība ir nosacīti pilnīgs un noturīgs lietu, procesu attiecību kopums, tad nekārtība ir tā pretstats.

Ikvienā vidē kārtība īstenojas līdztekus nekārtībai. Noteiktos apstākļos no nekārtības rodas kārtība un otrādi, vienu kārtību caur nekārtību nomaina cita kārtība. Lietu un procesu savstarpējo attiecību, to raksturojošo stāvokļu un šo stāvokļu mainības izpēti un paredzēšanu, atbilstoši sakārtotu lietu un procesu īstenošana savu vajadzību apmierināšanai - tas ir cilvēks kā *homo sapiens* savā apzinīgajā darbībā.

Savas dzīves un pasaules sakārtotu apzināšanos un sekojošu rīcību nosaka noteikta mūsu APZIŅAS ORGANIZĀCIJA - domāšanas kārtība. Zināšanas par atbilstošajiem psihes procesiem raksturīgo kārtību sniedz LOĢIKA kā zinātne par domāšanu. Līdztekus loģikas attīstībai humanitāro un sociālo zinātņu ietvaros 20. gs. vidusposmā, galvenokārt uz moderno dabaszinātņu un tehnikas metodoloģijas bāzes, noformējās ļoti efektīva mūsu prāta loģiskās darbības teorija un prakse - **SISTEMOLOĢIJA** (arī "sistēmiskā pieeja" - atbilstoši krievu un angļu valodās lietotajiem terminiem "системный подход", "system approach").

SISTEMOLOĢIJA IR VISPĀRĪGA UN UNIVERSĀLA MĀCĪBA PAR VISU LIETU UN PROCESU SAKĀRTOTĪBU JEB VISĀM LIETĀM

UN PROCESIEM KĀ SISTĒMĀM. Tādēļ arī šodien ik uz soļa sastopam un vairāk vai mazāk izprotoši lietojam terminus "sistēma", "sistēmu uzbūve un īpašības", "sistēmu analīze un sintēze" u.c. /2/.

Sakārtota dzīve atrodas visciešākajā kopsaistībā ar sakārtotu dzīves pieredzi - IZGLĪTĪBU, garīgi un fiziski sakārtotiem cilvēkiem. Strauju dzīves pārmaiņu apstākļos likumsakarīgi izveidojas neatbilstība starp līdzšinējo dzīves pieredzi - izglītību un jaunajām dzīves vajadzībām. Šīs neatbilstības novēršana ir valsts izglītības sistēmas pārkārtošana, radoši izvērtējot mūžīgo dzīves vērtību laicīgo saturu un formas, saglabājot un papildinot dzīves pamatvērtības atbilstoši jaunajiem dzīves apstākļiem. Lūk, tādēļ mūsdienu globālās mainības un it īpaši *Latvijas dzīves pārmaiņu apstākļos tik aktuāla ir sistemoloģijas atziņu īstenošana izglītībā.*

Izglītības sistēmu izpēte un pilnveide atbilstoši dzīves jaunajiem apstākļiem (vajadzībām, līdzekļiem) izpaužas kā šīs cilvēkdarbības jomas vispusīgas sakārtotības problēmu risinājums. Nesakārtota dzīve, lai arī ar zināmu kavēšanos, ar laiku vienmēr ienes attiecīgu nekārtību dabiski konservatīvajā jeb inertajā izglītības sistēmā. Tādēļ arī Latvijas izglītības sistēmas attīstībā mūsu dzīves pārmaiņu apstākļos ir ļoti daudz darāmā. Šodien ir ļoti svarīgi studēt savu un citvalstu izglītības darba pieredzi un censties apsteidzoši, līdz pašu jaunās pieredzes uzkrāšanai, tomēr virzīt izglītības darbu iespējami sakārtotā veidā. Nebūsim taču mulķi, kas mācās tikai no savām kļūdām. Protams, visu jau izšķirs mūsu pašu intelekts un morāle, lai arī mazas valsts un tautas dzīvē ļoti būtiskas ir ārējās ietekmes. Mūsu izglītības darba attīstībai šodien nepieciešams plašāks un atvērtāks, mūsu pašu īstenots savas izglītības un dzīves kopsaistīts skatījums un redzējums. Šobrīd mēs vēl esam pārāk daudzu rutinētu un novecojušu atziņu gūstā.

Sabiedrības un tās dažādo grupējumu, valsts un tās veidoto organizāciju, kā arī atsevišķo valsts iedzīvotāju DZĪVES STABILITĀTEI mums visiem šobrīd vairāk nekā jebkad ir ļoti

nepieciešams strādāt ar panākumiem. Šim nolūkam mums ar visiem spēkiem un enerģiju ir jānovērš, pirmkārt, ilgstoša mīņāšanās uz vietas, kad, laikam ritot, nav nepieciešamās attīstības. Otrkārt, ir jānovērš atkritieni atpakaļ, kad pārāk bieži mēs savus jau iesāktos darbus atsākam atkal no sākuma, lieki pārstrādājot vai reorganizējot tā vietā, lai attīstītu un pilnveidotu jau sasniegto. Visbeidzot, treškārt un galvenokārt, ir jāmeklē, jāatrod un jānovērš mūsu dzīves attīstības stagnācijas cēloņi, kuri parasti sakņojas mūsu darbības vispārīgas un konkrētas mērķtiecības trūkumā, kā arī nepietiekamā prasmē analizēt, plānot un īstenot mūsu darbības attiecīgo mērķu sasniegšanai. SAKĀRTOTAS jeb SISTĒMISKAS DOMĀŠANAS UN DARĪŠANAS NEPIETIEKAMĪBA, apjukums vērtīborientācijas mainībā un pārsteidzošā morālā neizturētība - lūk, mūsu aktuālās nepilnības šodienas dzīves pārmaiņās.

Kopš atmodas kļuvusi grūta (neatkarība 1991), mūsu māte Latvija šobrīd ir radībās. Dzimst jauna Latvija dzīvei jaunos apstākļos. Pastāvēs, kas pārvērtīsies atbilstoši pasaules lietu un procesu attīstībai. **Pārmaiņu gaitā caur zināmu nekārtību rodas jauna kārtība - tāds ir mūžības likums. Pārmaiņu nekārtība mums ir, kārtība būs un mūsu dzīve un izglītība kļūs sakārtotāka un turīgāka, ja PAŠI to vēlēsimies un īstenosim.**

L a i m u m s v e i c a s !

Turpinājumā, pirms sistēmiski aplūkot IZGLĪTOJOŠO DARBĪBU un LATVIJAS IZGLĪTĪBAS SISTĒMU, vispirms ir lietderīgi tuvāk iepazīt mūsu apziņas sistēmisko organizāciju un sistemoloģijas pamatus.